

dr. Matjaž Žaucer

Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani

NABAVNI KONZORCIJI - IZKUŠNJE UNIVERZE V LJUBLJANI

UDK 025.2:027.7

Izvleček

V članku so opisani razlogi za oblikovanje nabavnih konzorcijev. Predstavljene so izkušnje oblikovanja konzorcija za elektronske revije velikega ponudnika od spodaj navzgor v slovenskem prostoru. Podana je evalvacija enoletnega delovanja. Opredeljen je problem, ki je vzniknil ob velikih finančnih problemih visokošolskih knjižnic tudi zaradi neprimerne organizacije knjižničnega sistema Univerze v Ljubljani, kjer univerzitetni knjižnici nista sestavna dela Univerze. Če problem ne bo rešen, lahko ogrozi licenčno pogodbo in dostop do elektronskih revij. Predlagana je rešitev v obliki ustanovitve univerzitetne digitalne knjižnice, ki bi po mnenju avtorja edina lahko dolgoročno uspešno odstranila težave nabavljanja elektronskih revij.

Ključne besede: elektronske revije, konzorciji, reorganizacija, knjižnični sistem, Univerza v Ljubljani.

PURCHASING CONSORTIUM – EXPERIENCE OF THE UNIVERSITY OF LJUBLJANA

Abstract

The author states some of the reasons for forming a library purchasing consortium. The paper describes the experience gained by having formed a serials consortium with a major supplier by the way of individual libraries joining in a consortium, and all this in the Slovenian environment. The one-year usage report evaluation is presented. Defined is a problem, which has arisen out of great financial problems of the higher education libraries, and which is in addition also due to the unsuitable library organization system of the University of Ljubljana, as university libraries are not constituent parts of the University. Problem unsolved may endanger the licence agreement, and with it access to electronic journals. The solution suggested is to form a university digital library. The author believes that in a long-term a university digital library would be the only one to be able to successfully handle and solve problems in providing electronic journals.

Keywords: electronic journals, consortium, reorganization, library system, University of Ljubljana, Slovenia

1 Uvod

Namen članka je opisati izkušnje in analizirati težave z nabavnim konzorcijem za elektronske revije ter podati predlog za spremembo organizacije univerzitetnega knjižničarstva v Ljubljani, da bo zmoglo opraviti svojo funkcijo v vedno bolj elektronskem okolju.

Ker so visokošolske knjižnice infrastruktura raziskovalnemu in pedagoškemu delu, moramo pri analizi najprej ugotoviti potrebe uporabnikov teh knjižnic. Ker ni razloga, da bi se potrebe slovenskih univerzitetnih uporabnikov bistveno razlikovale od potreb sorodnih uporabnikov v tujini in ker knjižničarske izkušnje to tezo potrjujejo, so v prvem poglavju članka analizirane potrebe uporabnikov v visokem šolstvu in znanosti na podlagi tujih podatkov.

Sestavljanje konzorcija in licenčna pogajanja so bila glede na ljubljanski univerzitetni knjižnični sistem, kjer univerzitetni knjižnici nista sestavna dela univerze, zelo specifična. Enoletna uporaba elektronskih revij servisa ScienceDirect potrjuje upravičenost te storitve za uporabnike iz univerzitetnega okolja.

Zaradi prepolovljenega financiranja visokošolskih knjižnic v letu 2001 pa so nekatere knjižnice odpovedale vse tiskane revije založbe Elsevier Science, kar ogroža licenčno pogodbo in ponudbo elektronskih revij.

Ta problem je v članku podrobneje opredeljen v poglavju 1. V poglavju 2 so podane variantne rešitve, v poglavju 3 je izbrana po mnenju avtorja edina dolgoročno smiselna rešitev. Nakazani so problemi, ki bi nastali ob izvedbi rešitve.

2 Opredelitev problema konzorcijske nabave elektronskih revij za uporabnike Univerze v Ljubljani

2.1 Potrebe uporabnikov

Znanstveniki uporabljajo različne načine znanstvenega komuniciranja, odvisno zlasti od individualnih potreb in navad pa tudi od področja delovanja. Manjša skupina, večinoma vrhunskih znanstvenikov, se zanaša v glavnem na medsebojne neformalne komunikacije, velika večina uporablja tiskane in elektronske revije, znanstveniki nekaterih področij prisegajo na elektronske zbirke preprintov, manjša skupina pa trdi, da dobi vse potrebne informacije neposredno z interneta in da podatkovnih zbirk ali revij ne potrebuje.

Znanstveno komuniciranje je v fazi novih iskanj in preobrazbe. Težko je napovedati, kaj bo že čez npr. pet let, najnovejše raziskave pa kažejo (Swan, Brown, 2002), da bodo recenzirane tiskane in vzporedne elektronske revije vsaj še nekaj časa najpomembnejše sredstvo znanstvenega komuniciranja. Večina uporabnikov želi brezplačen dostop do elektronskih revij, s tem da stroške pokrivajo knjižnice. Uporabnikom se zdijo pri elektronskih revijah zelo pomembne povezave na citirane članke, možnost iskanja in brskanja ter dolgoročna kontinuiteta dostopa in hranjenja vsebin. Ko najdejo relevantne članke, si jih večina raziskovalcev natisne in jih hrani v papirni obliki.

Lahkost dostopa je ključnega pomena za uporabo znanstvene in strokovne literature (Odlyzko, 2001). Podatki kažejo, da profesorji in raziskovalci uporabljajo znanstvene in strokovne revije znatno bolj, če so jim na razpolago na njihovem delovnem mestu ali celo na domu. Seveda, saj je znano, da se ljudje pogosto ne obnašamo najbolj racionalno, ampak da botrujejo našim odločitvam čustveni motivi, zasledovanje kratkoročnih prednosti in kdo ve, kaj še. Tako se marsikdo raje odpove določenemu segmentu informacij, kot pa da bi se potrudil ponje v knjižnico, posebno še, če ta ni

v njegovi delovni zgradbi. In ravno v tem je glavna prednost elektronskih revij pred tiskanimi: polna besedila člankov so dosegljiva neposredno z računalnikov od kjerkoli (službe, doma ali knjižnice) in to kadarkoli. Podobno mnenje uporabnikov je razvidno tudi iz rezultatov ankete o uporabi knjižnice Znanstveno informacijskega centra na Institutu "Jožef Stefan" (Štante, 2002). Zaračunavanje vsake uporabe elektronskega članka posebej je znatna ovira, ki močno znižuje uporabo člankov (Odlyzko, 1995).

Elektronske revije imajo še vrsto drugih prednosti, kot so lažje preiskovanje tekstov, povezave na druge članke, možnost eksporta ali tiskanja itd. Raziskave kažejo, da so online dosegljivi članki citirani 4,5-krat pogosteje kot le tiskani članki (Odlyzko, 2002). Nekateri poznavalci, kot npr. Martin Blume, glavni urednik The American Physical Society, napovedujejo, da bodo tiskane znanstvene revije izumrle (Blume, 2002).

Po izkušnjah nekaterih digitalnih knjižnic, raste uporaba elektronskih člankov skokovito v prvih letih ponudbe (npr. pri uporabnikih Ohio Link se je uporaba v prvih treh letih vsako leto približno podvojila).

2.2 Zadovoljevanje potreb uporabnikov

Zaradi spremenjenih potreb uporabnikov je večina knjižnic razširila ponudbo tudi na elektronske vire. V digitalni knjižnici, ki nima le ozko specializiranih uporabnikov, je potrebno ob začetku delovanja ponuditi dovolj veliko število elektronskih revij, ki pritegnejo uporabnike.

Nabava tiskanih revij je bila v preteklih letih koordinirana, tako da je le redkokje prihajalo do podvajanja naslovov v ljubljanskem ali celo slovenskem prostoru. Uporabniki pa so morali po članke v več knjižnic. Na področju naravoslovnih znanosti in tehnike sta najobsežnejši zbirki v knjižnici Instituta "Jožef Stefan" in v Centralni tehniški knjižnici Univerze v Ljubljani, ki se skoraj nič ne prekrivata. Glede založnikov so poznavalci navajali (Wiley, Chrzasowski, 2002), da so najbolj iskane revije najpogosteje v paketu elektronsko dostopnih revij po vrsti: Elsevierja, Kluwerja in Pergamona.

Najrelevantnejši paket elektronskih revij s področij naravoslovja, medicine in tehnike je paket revij založbe Elsevier Science. Zato so mnoge digitalne knjižnice po svetu imele ta paket elektronskih revij v začetni ponudbi (tudi npr. Ohio Link).

2.3 Smoter nabavnih konzorcijev

Bistveni smoter nabavnih konzorcijev je povečati število naslovov revij vsakemu konzorcijskemu partnerju. V literaturi navajajo, da so celo največje knjižnice, ki so imele naročene bogate zbirke tiskanih revij, s konzorciji približno podvojile ponudbo naslovov revij svojim uporabnikom, to razmerje pa je bistveno večje za manjše konzorcijske partnerje (Kohl, 2002). Dodatni elektronski naslovi, ki jih knjižnice nimajo v tiskani obliki, se praviloma redkeje uporabljajo od naslovov prvotne selekcije, vendar presenetljivo dosega njihova skupna uporaba pogosto tudi do 60 % celotne uporabe (Kohl, 2002).

Druge prednosti konzorcijev so še: večja možnost za doseganje nižjih cen in drugih ugodnosti, manj pogajalskih naporov in zmanjšanje stroškov medknjižnične izposoje znotraj konzorcija.

Večina univerzitetnih knjižnic po svetu se zaradi učinkovitejšega delovanja združuje v nabavne konzorcije.

2.4 Oblikovanje prvega ljubljanskega konzorcija za nabavo elektronskih revij

V prvi ljubljanski konzorcij so se knjižnice združile za nabavo elektronskih revij založbe Elsevier Science. Elsevier ima v primerjavi z nekaterimi drugimi ponudniki elektronskih revij pestrejšo ponudbo, saj se lahko knjižnice odločijo za nabavo elektronskih verzij posameznih revij, področnih paketov, paketa vseh naročenih tiskanih revij ali pa vseh elektronskih revij tega ponudnika. Od leta 2002 dalje ponujajo tudi elektronske različice nenaročenih tiskanih revij za 90% cene tiskanih revij. Cene so ugodnejše za večje pakete. Mnogi očitajo Elsevierju, da nima objavljenega cenika in da se pogaja z vsakim uporabnikom posebej. Zastopniki Elsevierja odgovarjajo (Polynder, 2002), da cenik imajo, vendar da priznavajo količinske popuste in posebne okoliščine. Tako imajo ceno za dodatek elektronskih različic nabavljenih tiskanih revij, ki znaša 15% cene tiskanih. S tem uporabniki dobijo elektronske različice s povezavami, navigacijskimi orodji in dostop do arhivskih izvodov za nekaj let nazaj. Uporabnikom, ki niso naročeni na elektronske različice, zaračunavajo vsak naročen članek po 20 USD.

V začetku leta 2001 je konzorcij v sestavi Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK), Institut "Jožef Stefan" (IJS) in Kemijski inštitut (KI), podpisal s ScienceDirect, divizijo založbe Elsevier Reed, triletno pogodbo o dostopu do informacijskega servisa ScienceDirect.

Ta nudi na svetovnem spletu dostopno zbirko:

- okrog 1.200 elektronskih revij za vsa področja znanosti (tehnika, medicina, naravoslovje, družboslovje, humanistika), ki jih izdajajo založba Elsevier Science in njene partnerske založbe (Pergamon, JAI, North-Holland, Aiche, TMS, itd.),
- več kot 1,3 milijona člankov v polnem besedilu od leta 1996 dalje,
- nekatere bibliografske podatkovne zbirke.

Ponudba elektronskih revij temelji na naročilu tiskanih različic revij, ki so jih konzorcijski partnerji imeli naročene v letu 2000, in obvezi kontinuiranega naročanja le-teh v naslednjih treh letih. IJS ima naročenih približno 80 revij s področij tehnike in naravoslovja, CTK 60 in KI 7. Uporabniki CTK (z Univerze v Ljubljani) bi tako s konzorcijem pridobili najmanj dostop do dodatnih skoraj 90 revij, če se konzorcij ne bi odločil še za doplačilo za 1000 dodatnih elektronskih revij. Razlika med prvimi 150 revijami in dodatnimi tisočimi je v tem, da so lahko prve dosegljive poljubno dolgo, če pride po treh letih do prekinitve licenčne pogodbe (s prenosom gradiva na domači strežnik), druge pa bodo dosegljive le v času pogodbe.

Konzorcij se je sprva pogajal le za dostop do elektronskih verzij naročenih tiskanih revij, na koncu pa se je odločil za nabavo dostopa do celotnega paketa 1200 revij, ker se mu je zdela dodatna ponudba Elsevierja za nekaj odstotkov doplačila smiselna. Z razširitvijo dostopnih revij so uporabniki dobili možnost pregledovanja bistveno večjega naslova revij, knjižnice pa podatke o uporabi posameznih revij, tako da se lažje odločajo o spremembi izbora tiskanih revij.

2.5 Statistika uporabe in ocena gospodarnosti

Enoletna statistika uporabe servisa ScienceDirect (od aprila 2001 do marca 2002, po trimesečnem poskusnem obdobju v začetku leta 2001):

Uporabniki:	Število zahtevkov za članke s polnim tekstom
z domen UL in CTK	63.507
z domen IJS	12.506
z domen KI	9.232
skupaj	85.245

Na osnovi primerjave izposoje tiskanih revij v CTK lahko napravimo zelo grobo oceno razmerja uporabe elektronskih revij Elsevier Science med profesorji in študenti na Univerzi v Ljubljani, ki kaže, da si 63.507 zahtevkov delijo profesorji in študenti, vsaka stran približno polovico. Tako je uporaba člankov na raziskovalca na leto s 77 članki največja na Kemijskem inštitutu, sledita pa Institut "Jožef Stefan" s približno 23 članki in Univerza v Ljubljani s približno 16 članki.

Skupen strošek tiskanih in elektronskih revij Elsevier Science za vse tri konzorcijske partnerje v enoletnem obdobju april 2001 - marec 2002 je bil okrog 85,3 milijonov tolarjev (pri 1 EUR=225 SIT). Ob predpostavki, da se tiskane revije ne bi nič uporabljale, bi bil strošek zahtevanega članka približno 1000 SIT. Servis SD zaračunava članke nenaročnikom po 20 USD (približno 5.000 SIT). Vedeti pa moramo, da bi bilo zahtevkov za članke vsaj petkrat manj, če ne bi bili za končne uporabnike brezplačni. Tiskane revije se še vedno uporabljajo (čeprav manj) in ostajajo knjižnicam kot arhivski izvod. Skupna nabava tiskanih in elektronskih različic je torej ekonomsko upravičena.

Največje razmerje stroškov med konzorcijskimi partnerji na članek je celo 1:15, kar po eni strani kaže na nepravilno delitev konzorcijskih deležev, po drugi strani pa na nepravilno alokacijo proračunskih sredstev zlasti za tiskane revije.

2.6 Problem ljubljanskega konzorcija

Bistvena težava na začetku pogajanj je bila v tem, da CTK kot ena od dveh univerzitetnih knjižnic Univerze v Ljubljani, ni njen sestavni del. Zato so bila pogajanja težja in daljša, kot bi bila sicer. Elsevier je glede na ljubljanske razmere s težavo privolil v delno spremembo svoje tipske pogodbe.

Druga težava je izvirala iz težkega nadzora nad licenčno pogojeno uporabo elektronskih revij. Ker je uporaba dovoljena le avtoriziranim uporabnikom vseh treh konzorcijskih partnerjev in Univerze v Ljubljani skupaj z njenimi študenti, so se morale članice UL s posebno pogodbo o uporabi licenc med CTK, UL in članicami zavezati za upoštevanje licenčnih pogojev. V CTK izvajajo nadzor nad spoštovanjem licenčnih pogojev tako, da se mora vsak zainteresirani vpisani uporabnik identificirati s člansko ali študentsko izkaznico pred vsakokratnim dostopom z javno dostopnega računalnika. Ponudnik licence ScienceDirect ima izdelan računalniški pregled za statistiko uporabe (in hkrati nadzor), tako da beleži vsak klik na vsakem računalniku v domenah vseh konzorcijskih partnerjev. Spoštovanje licenčnih pogojev je bistveno za nemoteno uporabo storitve, da ne bi

prišlo do odškodninskih tožb ali kazenskih procesov zaradi kršitev določil licenčne pogodbe.

Tretja težava, ki je povezana s prvo, pa je tako huda, da je zaradi nje lahko ogroženo nadaljevanje pogodbe in dostop do Elsevirjevih elektronskih revij za uporabnike z Univerze v Ljubljani. Ljubljanska licenčna pogodba se razlikuje od tipične za univerzitetne knjižnice. Pri tipičnih pogodbah je pogodbeni partner celotna univerza z vsem svojim fondom Elsevierjevih revij, pri ljubljanski pogodbi pa le CTK s svojim fondom. Ljubljanska pogodba ne zavezuje drugih visokošolskih knjižnic. Tako se je ob prepolovitvi finančnih sredstev visokošolskim knjižnicam iz naslova Ministrstva za šolstvo, znanost in šport v sektorju znanosti dogodilo, da so mnoge knjižnice članic Univerze v Ljubljani popolnoma odpovedale tiskane revije Elsevier Science, ker so njihovi uporabniki dobili dostop do elektronskih različic po konzorcijski pogodbi.

Elsevier je zaradi izpada več desetmiljonskega deleža tiskanih revij pri članicah UL zelo nezadovoljen in poskuša drugače interpretirati nekatere člene licenčne pogodbe, in sicer tako, da so elektronske revije dostopne vsem uporabnikom z Univerze, vendar le na lokaciji CTK. Trenutna situacija je negotova, pogajanja in iskanje rešitve se nadaljujejo.

2.7 Poskus ustanovitve drugega univerzitetnega konzorcija

CTK, NUK in več članic UL so pred leti pokazali interes za oblikovanje konzorcija za nabavo elektronskih različic revij založbe MCB. Sprva je CTK poskušal formirati konzorcij, nato se je po premisleku umaknil iz več razlogov. Glavi razlog za umik je bil, da je CTK želel, da tudi druge knjižnice s svojo aktivno vlogo spoznajo težave formiranja konzorcijev, pogojene z neurejenim knjižničnim sistemom UL. Drugi razlog je bil v predvideni nizki verjetnosti izvedbe konzorcija in tretji v finančnih razlogih, ker CTK ni imel zelo velikega interesa za MCB revije ob nujnem zmanjševanju števila revij. CTK je zato predlagal, da naj tako, kot je CTK plačal Elsevierjeve elektronske revije za vso Univerzo, plača elektronske različice revij MCB kakšna druga knjižnica v celoti.

Konzorcijski model delitve stroškov med partnerji za elektronske različice po ključu razmerja stroškov naročenih tiskanih revij v letu pred nastankom konzorcija je pogost, pa tudi pogosto kritiziran. Model pa v našem okolju ni stabilen, ker lahko posamezna knjižnica pred vstopom v konzorcij odpove vse svoje revije določenega založnika, počaka eno leto, nato pa dobi dostop do celotnega elektronskega paketa brezplačno na račun drugih knjižnic, ki ne poskušajo obiti dogovorjenega modela. Pri načelu, da morajo biti vse nabavljene revije dostopne vsem uporabnikom univerze, je zelo težko doseči kakršnen koli dogovor o delitvi stroškov, saj bo tista knjižnica, ki trdi, da njeni uporabniki paketa sploh ne potrebujejo, na koncu zagotovila svojim uporabnikom dostop do vsega paketa brezplačno.

2.8 Strnitev problema

Organizacija knjižničnega sistema UL z zunanjima NUK in CTK je bila - sicer ne najbolj učinkovita - vendar zadovoljiva za nabavo in uporabo tiskanih gradiv, za nabavo elektronskih revij pa je neustrezna. Uporabnikom je sicer vseeno, kdo jim omogoči dostop do elektronskih revij, le odpovedati se jim ne bodo več pripravljani.

3 Variantne rešitve

3.1 Digitalne knjižnice članic

Organsko nadaljevanje zdajšnje organiziranosti univerzitetnega knjižničnega sistema, ko je za svoje knjižničarstvo pristojna vsaka članica zase, vodi v razvoj digitalnih knjižnic članic. Mnoge knjižnice članic nimajo in ne bodo nikoli imele kadra, ki bo sposoben organizirati učinkovito digitalno knjižnico. Če je delovni postopek nabave tiskanih revij potekal kot linearni proces šestih enostavnih korakov, katere je lahko opravljalo šest ljudi nepovezano, je v nelinearen (pogosto ciklični) proces nabave elektronskih revij v nekaterih knjižnicah vključenih celo do petnajst različnih ljudi, ki pogosto delajo timsko (Duranceau, 1998). Fakultetne ali oddelčne digitalne knjižnice so izredno redke tudi v svetu. Taka organizacija tudi ne more zagotoviti gospodarnega delovanja. Prednost te rešitve je le v tem, da se Univerzi za tako organizacijo razen rahle komisijske koordinacije ni potrebno nič potruditi, saj je vse prepuščeno članicam.

3.2 Več področnih digitalnih knjižnic

Glede na dosedanjo organizacijo knjižničarstva je možna delitev po področjih delovanja, približno tako, kot so organizirane osrednje knjižnice. Izvedba take rešitve bi bila glede na obstoječe osrednje knjižnice nekoliko lažja, vendar bi se stalno pojavljale težave koordinacije med področji. CTK bi za uspešno delovanje na področju tehnike in naravoslovja morala postati članica UL, ne le pridružena članica.

3.3 Univerzitetna digitalna knjižnica

Najbolj tradicionalna rešitev po zgledu tujih univerz bi bila univerzitetna digitalna knjižnica. Digitalne knjižnice so lahko kot sestavni deli univerz organizirane kot posebne enote ali pa v okviru glavnih oziroma osrednjih univerzitetnih knjižnic. Glavna naloga digitalnih knjižnic je organizirano in enotno povezati razpršene uporabnike z razpršenimi viri. Večina univerzitetnih knjižnic je hibridnih, skrbijo za tiskane in elektronske vire, redke pa se ukvarjajo le z elektronskimi gradivi. Za elektronske vire imajo praviloma univerzitetna sredstva, včasih pa nabavljajo tudi gradiva za posamezne fakultete za njihova lastna sredstva.

3.4 Konzorcij knjižnic univerzitetnih članic

V neformalnem konzorciju več kot dvajsetih članic bi bilo izredno težko vsako leto ali na nekaj let uskladiti interese glede več založnikov in pripeljati zadeve do licenčnih pogodb, ki bi jih podpisali dekani. Če pa bi se za vsak paket elektronskih revij združevale le najbolj zainteresirane članice, bi bil konzorcij izvedljiv, vendar negospodaren. Pri licenčinah navadno ni razlike glede na to, koliko članic ima dostop in bi bilo nesmiselno, če bi samo zaradi lažjih pogajanj Univerza kot celota ostala brez dostopa. Na osnovi osebnih izkušenj ne verjamem v uspešno konzorcijsko nabavo več kot enega ali dveh paketov revij za vse članice UL.

3.5 Državna digitalna knjižnica

Institut informacijskih znanosti Maribor že deluje kot državna digitalna knjižnica z vsemi prednostmi in slabostmi. Bivše Ministrstvo za znanost in tehnologijo je v zadnjih dveh desetletjih precej razpršilo sredstva za informacijsko infrastrukturo, ki

so bila pred tem skoncentrirana na osrednje knjižnice. To je povzročilo večjo nabavo revij v fakultetnih knjižnicah in manjšo nabavo v osrednjih. Ker so knjižnice vsaka zase nabavljale manjše pakete tiskanih gradiv, je bila nabava precej dražja, gradivo pa bližje najpogostejšim uporabnikom. Razpršenost finančnih sredstev pa danes onemogoča centralno univerzitetno nabavo elektronskih virov in s tem vzpodbuja razvoj državne digitalne knjižnice. Predvidevamo lahko, da bi ob neuspehu akademskih ali raziskovalnih konzorcijev, IZUM lahko prevzel nabavo elektronskih revij marsikaterega založnika. S tem se akademskim knjižnicam ne bi bilo več treba mučiti z naporno konzorcijsko nabavo, izgubile pa bi eno od temeljnih vlog in smisel obstajanja. Univerze in druge raziskovalne institucije pa bi izgubile nadzor nad nabavo zase relevantnega gradiva. Akademске licence so praviloma tudi bistveno cenejše od državnih. Za presojo smotrnosti nacionalnih konzorcijev bi bila potrebna izredno visoka stopnja koordinacije, soglasja in utemeljitve z vidika stroškov in koristi.

4 Optimalna rešitev

Od naštetih petih rešitev je edina dolgoročno smiselna ustanovitev univerzitetne digitalne knjižnice. Za ustanovitev bi bili potrebni določeni napor, ki pa bi se obrestovali v lažjem delu v kasnejših letih. Pri ustanavljanju bi si Univerza lahko pomagala s kadri IRS-RCU, CTK in posamezniki iz NUK ter visokošolskih knjižnic. Vodstvo Univerze se mora najprej zavesti prednosti take rešitve, dobiti zanjo soglasje večine članic, izdelati projekt in rešitev speljati. Ključnega pomena bi bilo premagovanje odporov pri članicah, NUK-u, visokošolskih knjižničarjih in še kje. Take projekte se najlažje spelje v kriznih časih. Abstinenčna kriza ob izpadu elektronskih revij kakšnega večjega paketa ali finančna kriza v knjižnicah je priložnost za akcijo. Prehoda v elektronsko okolje niso nikjer speljali brez problemov, praviloma so bile potrebne velike reorganizacije. Katalizator sprememb bi lahko bilo tudi Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport z zahtevo po učinkovitejši izrabi namenskih proračunskih sredstev za knjižnice.

5 Sklep

Ustanovitev digitalne univerzitetne knjižnice zagovarjam na osnovi zgledov velike večine tujih univerz in na osnovi lastnih izkušenj pri konzorcijski nabavi in delu v knjižničnih komisijah. Pred letom dni sem še menil, da je smiselno - ob objektivnih problemih Univerze v Ljubljani - organizirati kakšen konzorcij kot projekt (Žaucer, 2001). Danes sem prepričan, da je edina možna rešitev organizacija nove namenske financirane univerzitetne digitalne knjižnice s kompetenco sklepanja pogodb in poravnavanja pogodbenih finančnih obvez.

Univerza bo prej ali slej morala bolje urediti svoje knjižničarstvo, če bo želela konkurenčno delovati. Knjižničarji lahko pomagamo, odločitev in izvedba pa je v rokah Univerze. Vloga osrednjih univerzitetnih knjižnic se spreminja hitreje kot vloga drugih visokošolskih knjižnic. Z večjo uporabo elektronskih virov bosta glavni vlogi osrednjih univerzitetnih knjižnic dve: zagotavljati uporabnikom dostop do elektronskih virov in omogočati študentom in maloštevilnim drugim uporabnikom s sodobno tehnologijo opremljen študijski prostor.

Viri in literatura

1. Swan, A. & Brown, S. (2002). *Authors and Electronic Publishing. The ALPSP research study on authors' and readers' views of electronic research communication*. London: The Association of Learned and Professional Society Publishers. Pridobljeno 2. 5. 2002 s spletne strani: <http://www.alpsp.org/pub5.htm>
2. Odlyzko, A. (2001). *The rapid evolution of scholarly communication, Revised version, May 6, 2001*. Pridobljeno s spletne strani: <http://www.research.att.com/~amo/doc/rapid.evolution.pdf>
3. Štante, A. (2002). *Rezultati ankete - knjižnica.ijs.si*. Pridobljeno 2. 5. 2002 s spletne strani: <http://collie.ijs.si:8085/rezultati.html>.
4. Odlyzko, A. M. (1995). Tragic loss or good riddance? The impending demise of traditional scholarly journals. *Intern. J. Human-Computer Studies* 42, 71-122. Pridobljeno s spletne strani: <http://www.dtc.umn.edu/~odlyzko/doc/complete.html>
5. Odlyzko, A. (2002). Why the economics don't stack up. V: 18th ALPSP International Learned Journals Seminar, *We can't go on like this: the future of journals*, London: Association of Learned and Professional Society Publishers. Pridobljeno 2. 5. 2002 s spletne strani: <http://www.dtc.umn.edu/~odlyzko>
6. Blume, M.. What does the future hold? . ALPSP International Learned Journals Seminar, *We can't go on like this: the future of journals*. London: Association of Learned and Professional Society Publishers. Pridobljeno 2. 5. 2002 s spletne strani: <http://www.alpsp.org/blu120402.ppt>
7. Wiley, L. & Chrzastowski, T. (2002). The Illinois interlibrary loan assessment project II: revisiting statewide article sharing and assessing the impact of electronic full-text journals. *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services*, 261, 19-33.
8. Kohl, D. F. (2002). Consortial licensing vs. tradition: breaking up is hard to do. V: 18th ALPSP International Learned Journals Seminar, *We can't go on like this: the future of journals*. London: Association of Learned and Professional Society Publishers. pridobljeno 2. 5. 2002 s spletne strani: <http://www.alpsp.org/koh-1120402.ppt>
9. Poynder, R. (2002). Not Pleading Poverty. Interview with Derk Haan. Elsevier Science chairman Derk Haan addresses industry and end-user issues. *Information today*, 19, str.4. Pridobljeno 2. 5. 2002 s spletne strani: <http://www.infotoday.com/it/apr02/poynder.htm>
10. Duranceau, E. F. (1998). Beyond print: revisiting serials acquisitions for the digital age. *Serials Librarian*, 331, 83-106.
11. Žaucer, M. (2001). Digitalna univerzitetna knjižnica: so knjižnice Univerze v Ljubljani pripravljene na spremembe. V: M. Ambrožič (ur.). *Digitalna knjižnica* (str. 107-122). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

